

УДК 378

Ірина МОЗУЛЬ

м. Глухів

mozul.dubok@gmail.com

ПРОБЛЕМА ГОТОВНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЗМІСТУ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Стаття присвячена феномену готовності. Зміни у змісті початкової освіти значною мірою вплинули на характер професійної підготовки вчителів початкової школи. Поняття готовності є предметом досліджень як психологів, так і педагогів. Автором здійснено аналіз дефініції «готовність до педагогічної діяльності», обґрунтовано сутність поняття «готовність майбутніх вчителів до професійної діяльності». Зазначаються умови, необхідні для формування готовності майбутніх учителів до професійної діяльності.

Ключові слова: вчитель початкової школи, підготовка майбутніх учителів, готовність до педагогічної діяльності, професійна готовність, початкова освіта.

Сьогодні Україна переживає складний період радикальних перетворень у галузі освіти, намагаючись вийти на рівень світових стандартів. Стратегія співпраці України з Європейським Союзом передбачає поступове впровадження європейських норм і освітніх стандартів, інтеграцію національної системи вищої освіти в Європейський освітній простір для підготовки професійно-компетентних фахівців. Українські вищі педагогічні навчальні заклади мають значний досвід професійної підготовки майбутніх фахівців початкової школи, однак зміни у змісті початкової освіти значною мірою вплинули на характер професійної підготовки вчителів початкової школи. За останні роки проведено багато досліджень з проблем формування готовності до різних видів діяльності.

У педагогіці та психології вищої школи досліджується професійно-педагогічна підготовка майбутнього вчителя початкових класів як компетентного, здатного до саморозвитку: підготовка майбутнього вчителя початкових класів до роботи в умовах нової структури і змісту початкової освіти (Н. Бібік, О. Савченко), загальні принципи організації педагогічного процесу та основні напрями конструювання змісту психолого-педагогічної підготовки, що забезпечують формування вчителя-дослідника, який перебуває у постійному пошуку ефективних і раціональних методів навчання і виховання (Л. Хомич), формування творчої особистості майбутнього вчителя (Н. Кічук, С. Сисоєва), організація

професійного самовиховання майбутніх вчителів початкових класів (О. Кучерявий), формування етичної компетентності майбутніх вчителів початкових класів (Л. Хоружа) та ін.

Аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що поняття готовності є предметом досліджень як психологів, так і педагогів. Проблему готовності досліджували В. Бондар, А. Капська, О. Ярошенко та інші. Готовність до професійно-педагогічної діяльності вивчали О. Кучерявий, А. Линенко, С. Максименко, О. Пелех, В. Сластьонін, О. Щербаков та ін. Шляхи, засоби, методи формування готовності до різних видів педагогічної діяльності виділяли у своїх працях Л. Арчажникова, Т. Садчикова, А. Немировська та ін. Учені розглядають готовність як установку (Д. Узнадзе), особливий психічний стан (Ухтомський, М. Левітов), наявність здібностей (Б. Ананьєв, С. Рубінштейн), якість, властивість особистості (В. Бондар, К. Платонов), складне особистісне утворення (С. Васильєва, М. Дьяченко, Л. Кандилович, Л. Кондрашова, А. Линенко). При цьому єдиного підходу щодо визначення поняття готовності майбутніх учителів до педагогічної діяльності немає.

Мета статті – розкрити сутність готовності майбутнього вчителя початкових класів до професійної діяльності, дати визначення дефініції «готовність до педагогічної діяльності».

Явище готовності становить предмет вивчення як педагогів, так і психологів. Перші акцентують увагу на виявленні факторів і

умов, дидактичних та виховних засобів, що дають змогу керувати становленням і розвитком готовності. Психологи орієнтуються на встановленні характеру зв'язків і залежностей між станом готовності та ефективністю діяльності.

У тлумачному словнику В. І. Даля поняття «готовність» трактується як «стан або властивість готового» [1, 388]. У психологічному словнику готовність до дії визначається як стан мобілізації усіх психофізіологічних систем людини, що забезпечують ефективність виконання певних дій [8, 21]. У «Енциклопедії освіти» готовність до діяльності розглядається як стан мобілізації психологічних та психофізіологічних систем людини, які забезпечують виконання певної діяльності [4, 137–138].

М. Дьяченко і Л. Кандилович вважають готовність психологічною передумовою ефективності діяльності, називають її цілеспрямованим вираженням особистості, яке включає її переконання, погляди, взаємовідносини, мотиви, почуття, вольові та інтелектуальні якості, знання, навички, уміння, установки, налаштованість на певну поведінку [3, 14]

Готовність до діяльності розглядається науковцями у широкому та вузькому значенні. У широкому значенні поняття «готовність до діяльності» трактується як готовність до життєвої практики в цілому, до входження в нову сферу, до самореалізації у творчій діяльності, до перенесення знань і способів діяльності з однієї сфери в іншу, до діяльності в нових умовах, що постійно змінюються, до адекватної самооцінки. У вузькому значенні «готовність до педагогічної діяльності» – сукупність властивостей і якостей особистості учителя, що адекватно відображає структуру його педагогічної діяльності як вирішальну умову швидкої адаптації випускника вищого навчального закладу до специфічних умов педагогічної праці, як можливість до подальшого професійного вдосконалення [6, 95].

У роботах учених (А. Алексюк, Ю. Бабанський, В. Бондар, О. Волошенко, Л. Гапоненко, М. Дьяченко, І. Зязюн, Н. Кічук, О. Кіяшко, Н. Кузьміна, З. Курлянд, А. Ліненко, О. Мороз, С. Нікітчина, В. Сластьонін, С. Сисоєва, С. Смірнов, Л. Хомич, В. Чайка, І. Шапошнікова, О. Ярошенко та ін.) переконливо доведено, що саме

стан готовності особистості до виконання професійно-педагогічної діяльності забезпечує не тільки її ефективність, але й можливість подальшого самовдосконалення. Названими вченими виділені такі прояви готовності, як позитивне ставлення до праці вчителя, певний рівень оволодіння педагогічними знаннями, вміннями і навичками, самостійність у розв'язанні педагогічних завдань, розвиток педагогічних здібностей, сформованість моральних рис і т. ін.; розроблені критерії та показники готовності, на основі яких встановлені рівні підготовки випускників до педагогічної діяльності [5, 100].

Питання професійної готовності досліджувалося у працях психологів (М. Дьяченко, Л. Кандиловича, Л. С. Нерсесян, В. М. Пушкіна, Є. В. Співака та ін.). Окремі аспекти готовності до діяльності частково розглядалися науковцями на рівні дисертаційних досліджень (А. Войченко – готовність до педагогічної діяльності, М. Левченко – психологічні особливості готовності до навчання в педагогічному вузі, Р. Пенькова – проблеми готовності випускників педвузу до педагогічної діяльності, Л. Разборова – готовність до діяльності як психолого-педагогічна проблема, Г. Троцько – теоретичні та методичні основи підготовки студентів до виховної діяльності у вищих педагогічних навчальних закладах та ін.).

Дослідження (А. І. Костецької, Н. К. Краснодарського, П. С. Купалова, С. М. Рубінштейна та ін.) показали, що стан професійної готовності являє собою складний цілісний прояв особистості, виступає як загальна умова, яка впливає на динаміку комплексу психологічних процесів. Професійну готовність до педагогічної діяльності розглядають як: цілісну характеристику психологічної активності; стан відносно стійкий в певний період часу; стан, що являє собою єдність емоцій і психічної активності; стан, який залежить від певної об'єктивної ситуації. [2, 55].

Готовність майбутнього вчителя до професійної діяльності трактується вченими (А. Капська, А. Линенко, О. Пехота та ін.) як особистісне утворення, що забезпечує внутрішні мотиви діяльності, педагогічну самосвідомість, педагогічні здібності, знання, вміння та навички, здатність до інтегрування знань,

професійно значущі якості особистості. Воно включає особистісну складову (педагогічної самосвідомості, інтересу до діяльності, потреби в ній, мотивів діяльності) та процесуальну (педагогічні здібності, знання про предмет і способи діяльності, навички й уміння, професійно значущі якості) і мобілізує особистість на включення у професійну діяльність [7].

Узагальнюючи підходи вчених до готовності як до результату професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя, можна стверджувати, що готовність є цілісним стійким утворенням і має ряд позитивних якостей: ґрунтується на досвіді, легко актуалізується; є стійкою, не потребує постійно нового формування у зв'язку з непередбаченою педагогічною ситуацією; є динамічною, піддається розвитку і може досягати більш високих рівнів.

Певний інтерес для дослідження нашої проблеми представляють наукові погляди М. А. Манукової, яка розглядає готовність як психологічне новоутворення особистості, а також як найважливішу мету діяльності вищого навчального закладу і один з кінцевих результатів даної діяльності. Аргументовано і послідовно автор розкриває розуміння готовності як новоутворення особистості студента, що характеризує його суб'єктивне ставлення до педагогічної діяльності, ідейну і практичну готовність до її здійснення, внутрішньо підкріплюється професійно значущими моральними мотивами.

Аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження дає підставу зробити певні узагальнення щодо поняття готовності майбутнього вчителя початкової школи до педагогічного процесу. Готовність до педагогічного процесу – це розкриття майбутнім учителем своїх потенційних можливостей і гармонізація стосунків суб'єктів педагогічного процесу та бажання використати їх у професійній діяльності.

Професійна готовність майбутніх учителів є складним структурним утворенням, ядро якого складають позитивне ставлення студентів до учительської професії, достатньо стійкі й далекі мотиви педагогічної діяльності, наявність професійно значущих якостей особистості, певну сукупність професій-

но-педагогічних знань, навичок та умінь, а також певний досвід їх використання на практиці [2, 55].

Процес формування професійної готовності детермінований деякими спеціально організованими заходами, педагогічними умовами. Серед них важливими є: управління мотивацією вибору учительської професії та спеціальності; професійна ідентифікація, самовизначення і адаптація студентів; моделювання і реалізація дидактичних і організаційно-педагогічних засобів, які забезпечують студентів методологією, теорією, методикою і початковим досвідом професійної діяльності вчителя; творча співдружність і професійно-педагогічна спрямованість спільної діяльності вищої і загальноосвітньої школи, а перш за все професійна обізнаність студентів про педагогічну діяльність.

Процес формування професійної готовності студентів до педагогічної діяльності включає такі основні етапи як професійна орієнтація, професійний відбір, професійне навчання і виховання на рівні вищого навчального закладу.

Професійна готовність майбутнього вчителя – це сформований активно дієвий стан його особистості, який забезпечує швидку адаптацію, ефективну актуалізацію і використання у процесі практичної роботи набутих в університеті знань, умінь і навичок: ці особистісні новоутворення виступають як специфічні, інтегративні якості [2, 55]. Зміст професійної готовності являє собою єдність прагнень активно, творчо і самостійно виконувати професійні завдання, почуття відповідальності за свою поведінку як учителя і налаштування на повне використання на початку практичної роботи якостей, знань, умінь і навичок, набутих у вищому навчальному закладі.

Під професійною готовністю студентів до педагогічної діяльності розуміється проявлення активності в підготовці до праці вчителя. На сучасному етапі відсутній науково-педагогічний підхід до проблеми професійної готовності студентів до діяльності педагога, і тому вона знаходиться під впливом різних концепцій та теорій. Комплексний підхід до проблеми професійної готовності передбачає

гармонійно розвинену особистість майбутнього вчителя. У процесі діяльності особистість включається у систему об'єктивних відносин, які формують її поведінку, спонукають до розвитку певних якостей. Саме в діяльності складається вся система спілкування людей, їх взаємодія, обмін досвідом, набуття знань, створюється кооперація зусиль, які стимулюють активність людей, пробуджують у них ентузіазм, суспільний характер якого здійснює виховний вплив на людину, слугує стимулом його особистого розвитку і самовдосконалення. Діяльність є умовою, яка формує особистість.

Професійна готовність до педагогічної діяльності характеризується упевненістю студентів у своїх знаннях і вміннях, бажанням активно вирішувати професійні завдання, оптимальним рівнем емоційного збудження, здібністю невимушено управляти своїми діями, почуттями, думками, поведінкою у напруженій атмосфері педагогічної діяльності.

Професійна готовність, тобто готовність до конкретної професійної діяльності, визначається сутністю властивостей і станів особистості; це не сума певних якостей особистості, а інтегративна характеристика, де особистісні якості знаходяться в динамічній взаємодії один з одним і психічними станами.

Під системою складних ознак професійної готовності розуміємо: 1) підсистему професійно значущих потреб, позитивну мотивацію до педагогічної діяльності; 2) рівень знань про сутність професійної ролі учителя, про структуру педагогічної діяльності; 3) відчуття відповідальності за результати педагогічної діяльності; 4) стан мобілізації, актуалізації знань, умінь, навичок, досвіду і професійно значущих якостей особистості, а також час адаптації до вимог професійної ролі учителя і умов педагогічної діяльності; 5) позитивне, соціально-професійне налаштування і стабільність професійних інтересів [2, 56].

Аналіз теоретико-методологічних досліджень показує, що відповідно до сучасних вимог підготовка майбутніх учителів початкової школи повинна мати в своїй основі здійснення взаємозв'язку педагогічної, психологічної та предметної підготовки. Вирі-

шення цієї проблеми можливе, якщо спиратися на глибоке вивчення фундаментальних основ предмета, вироблення умінь і навичок самостійної роботи. Саме у вищому педагогічному навчальному закладі у студентської молоді формуються основи педагогічної майстерності, закладаються основи майбутньої педагогічної діяльності.

Отже, готовність до педагогічної діяльності – складне структурне утворення, центральним ядром якого є позитивні установки, мотиви й освоєні цінності вчительської професії. У цю готовність входять також професійно важливі риси характеру, педагогічні здібності, сукупність професійно-педагогічних знань. Готовність до педагогічної діяльності у студентів формується в процесі навчання у ВНЗ, а тому система психолого-педагогічної підготовки у педагогічних вузах повинна бути спрямована на формування комплексу професійно значущих якостей особистості, які забезпечують високий рівень професіоналізму майбутніх учителів початкових класів.

Список використаних джерел

1. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка: в 4-х т. / В. И. Даль. – М. : Терра, 1995. – Т. 1. – 800 с.
2. Дурай-Новакова К. М. Проблемы и задачи спецкурса «Профессиональная готовность студентов к педагогической деятельности» в системе подготовки учителя / К. М. Дурай-Новакова // Теория и практика высшего педагогического образования. – М. : МГПИ, 1984. – С. 51-59.
3. Дьяченко М. И. Психологические проблемы готовности к деятельности / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. – Минск : БГУ, 1976. – 176 с.
4. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України : гол. ред. В. Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
5. Комар О. А. Підготовка майбутніх учителів початкової школи до застосування інтерактивних технологій. Теоретико-методичні аспекти: Монографія / О. А. Комар. – Умань : РВЦ «Софія», 2008. – 332 с.
6. Лесик В. В. Формування у студентів психолого-педагогічної готовності до майбутньої професійно-трудової діяльності / В. В. Лесик // Гуманітарний вісник Переяслав-Хмельницького ДПУ імені Григорія Сковороди: зб. наук. пр. – Переяслав-Хмельницький, 2011. – Вип. 22. – С. 93-96.
7. Линенко А. Ф. Теория і практика формування готовності студентів педагогічних вузів до професійної діяльності: автореф. дис. доктора пед. наук: 13.00.04. – К., 1996. – 44 с.
8. Психологический словарь / [под ред. В. В. Давыдова, А. В. Запорожца, В. Ф. Ломова и др.] ; Науч.-исслед. инстит. общей и пед. психол. АПН СССР. – М. : Педагогика, 1983. – 448 с.

Iryna MOZUL
Hlukhiv

THE CONTENT AND STRUCTURE OF FUTURE TEACHERS' READINESS FOR THE PROFESSION IN THE MODERNIZATION OF ELEMENTARY EDUCATION CONTENT

The article is devoted to the phenomenon of readiness. Changes in the content of primary education largely influenced the nature of training primary school teachers. The concept of readiness is the subject of research of psychologists and educators. The author analyzes the definitions of «readiness for pedagogical activity», the essence of term «readiness of future teachers to the profession.» The conditions are indicated, which are necessary for the formation of future teachers to the profession.

Key words: primary school teacher, training of future teachers, readiness for pedagogical activity, professional readiness, primary education.

Ирина МОЗУЛЬ
г. Глухов

ПРОБЛЕМА ГОТОВНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ К ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УСЛОВИЯХ МОДЕРНИЗАЦИИ СОДЕРЖАНИЯ НАЧАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Статья посвящена феномену готовности. Изменения в содержании начального образования в значительной мере повлияли на характер профессиональной подготовки учителей начальной школы. Понятие готовности является предметом исследований как психологов, так и педагогов. Автором проанализировано дефиницию «готовность к педагогической деятельности», обосновано сущность понятия «готовность будущих учителей к профессиональной деятельности».

Ключевые слова: учитель начальной школы, подготовка будущих учителей, готовность к педагогической деятельности, профессиональная готовность, начальное образование.

Стаття надійшла до редколегії 29.01.2016

УДК 371.134:78(07)

Олеся ОЛІЙНИК
м. Чернівці
Olesia-Oliynuk@yandex.ua

СУЧАСНІ ПІДХОДИ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ФОРМУВАННЯ КОНСТРУКТИВНИХ УМІНЬ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

У статті розглядаються різноманітні сучасні підходи до проблеми професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування конструктивних умінь молодших школярів. Досліджується професійна підготовка майбутнього учителя початкової школи до формування конструктивних умінь молодших школярів з точки зору компетентнісного, особистісно орієнтованого, діяльнісного, технологічного підходів. Окреслюються методологічні орієнтири проблеми підготовки майбутнього учителя початкової школи до професійної діяльності.

Ключові слова: підходи, професійна підготовка, учитель початкової школи, компетенції, конструктивні вміння.

Орієнтуючись на сучасний розвиток суспільства, глобальні соціальні, технологічні та інформаційні зміни, до пріоритетів сьогодення освіта відносить уміння оперувати такими технологіями та знаннями, що задовольняють потреби цього суспільства, готують молодь до нових ролей в ньому. Саме тому важливим нині є не тільки вміння оперувати власними знаннями, а й бути готовим змінюва-

тися та пристосовуватися до нових потреб ринку праці; оперувати й управляти інформацією, активно діяти, швидко приймати рішення, навчатись упродовж життя. Велика роль при цьому відводиться формуванню конструктивних умінь учнів на заняттях із різних предметів початкової школи.

Орієнтація на вимоги суспільства та стандарти сучасної освіти передбачає нові підхо-